

CHERNIVTSI
LAW SCHOOL

ТРЕНІНГОВИЙ ЦЕНТР
ПРОКУРОРІВ УКРАЇНИ

Наукові читання пам'яті Ганса Гросса

Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції

(м. Чернівці, 9 грудня 2021 року)

Чернівці
Мехнодрук

2021

"Правоохоронна діяльність" / Тертишник В. М., Варава В. В., Сачко О. В. / За заг. ред. д.ю.н, професора В. М. Тертишника. Харків: Право, 2021. 208 с.

5. Тертишник В. М. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар Вид. 17-те, доповн. і перероб. К.: Алерта, 2020. 1088 с.

6. Тютюнник В. В. Очевидна недопустимість доказу як критерій здійснення окремої судової процедури визнання доказу недопустимим під час кримінального провадження. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2014. №9-1. С. 233–236.

7. Черноус Ю. М. Теорія і практика криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру: монографія. К.: Скіф, 2012. 448 с.

8. Юрчишин В. Д. Значення висновку експерта у кримінальному судочинстві України та його місце у системі судових доказів. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. Івано-Франківськ. 2004. Випуск XIV. С. 258 – 264.

Тома М.Г.,

кандидатка юридичних наук,

асистентка кафедри кримінального права юридичного факультету

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

м. Чернівці, Україна

ВІКТИМОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ЖІНКИ-ЖЕРТВИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Щороку понад мільйон українок страждають від домашнього насильства. За офіційними показниками ООН, від домашнього насильства страждає кожна третя мешканка планети. Проте, лише 10% звертаються по допомогу. Мова йде не лише про побої – у «Стамбульській конвенції», що покликана захистити жінок, зазначено і про фізичне, і про психологічне, і про економічне, і про сексуальне насильство [1].

Аналізуючи різні ролі осіб які стали жертвами насильницьких посягань, ми повинні визначати міру їхньої кримінологічної значущості.

Як зазначає Д.В. Рівман, «жертва» – елемент передкримінальної і власне кримінальної ситуації. Від жертви нерідко залежить, в якій ситуації опиниться сам правопорушник, – такій, що сприяє, або такій, що перешкоджає вчиненню злочину. Нерідко жертва виступає співавтором, а подекуди навіть автором ситуації, яка провокує насильника [2, с. 94]. Саме інтерес до потерпілого, власне, і обумовлений тим, що він виступає тим центральним елементом криміногенного конфлікту – одного зі складових, поряд із особою злочинця, кримінально-насильницької поведінки.

Для розуміння походження чи породження будьякого кримінально-протиправного посягання, зокрема і домашнього насильства, недостатньо обмежитися вивченням особистості лише суб'єкта, алей особи потерпілого.

Безумовно, що поведінка потерпілого і все, чим він керувався під час її здійснення, нерозривно пов'язані з його особистісними характеристиками: установкою, статтю, віком, професією, посадовим і родинним становищем, а тому визначення кримінологічно важливих характеристик жертв кримінального насильства є необхідними передумовами для побудови системи заходів протидії кримінально-насильницькій поведінці.

Обрана тема як ніколи актуальна в Україні, де щодня фіксують близько 400 випадків домашнього насильства, а за рік реальна кількість випадків становить понад півтора мільйони. Висока латентність даної категорії кримінальних правопорушень, не дає можливість відобразити реальну жахливу картину насильства в сім'ї. Завдання даного дослідження – розкрити віктимологічний портрет жертви-жінки домашнього насильства.

На думку І. А. Петіна, поведінка жертви визначається системою самопокарання, яка діє на підсвідомому рівні. Основним елементом самопокарання в даному випадку є почуття провини. Жертва вважає себе винною в тому, що саме вона є тим збудником який викликає агресію з боку винного [3, с. 267].

Важливим чинником є характер відносин між потерпілими та правопорушниками, їх соціально-побутові зв'язки на момент посягання. Крім того, встановлено, що чим ближчий зв'язок (за ступенем споріднення, інтенсивністю розвитку, тривалістю тощо) між потерпілим та злочинцем, тим вищою є ймовірність стати жертвою насильства та навіть

вбивства. Досліджуючи дану проблематику, та аналізуючи судову практику, можна зробити висновки, що дві третини загиблих жертв систематичного домашнього насильства становили дуже близькі особи, які своєю негативною поведінкою створили криміногенну ситуацію та багато в чому визначили її результат.

За статтю більшість потерпілих від умисних убивств у сімейно-побутовій сфері – жінки складають (68,3 %), решта (31,7 %) – чоловіки. В сімейних стосунках нерідко виникають конфлікти, у яких, як правило, саме жінка виступає однією зі сторін протистояння. Разом із тим жінки переважно ініціюють подібні зіткнення, оскільки вони прагнуть змінити поведінку та статус чоловіка [4, с. 28]. Проте, навіть, якщо їх дії характеризуються правомірним змістом, але зовні виражаються в образливій для злочинця формі, яка і впливає на його негативне сприйняття.

Зробимо спробу класифікувати жертв від домашнього насильства, що є небезпечним для життя, за статтю виглядає наступним чином: 1) жінки: дружина/співмешканка – кваліфіковані вбивства (51,7 %), умисні вбивства (29,9 %), тяжкі тілесні ушкодження (34,5 %); мати /сестра - 7,5, 7 і 4,4 %; донька, бабуся, теща - 5, 5,4 і 2,9 %; коханка, приятелька, сусідка та інші особи - 4,1 , 12,1 і 5,1 %; 2) чоловіки: чоловік/співмешканець - 15,8, 13,1 і 9,9 %, відповідно; син/брат – 8,8, 10,5 і 16,8 %; приятель, знайомий, сусід та інші особи - 21, 8,1 і 26,4 %. В результаті ми бачимо, що більшість жертв є близькими родичами, членами сім'ї або ж близькі люди, з якими у винного виникали систематичні конфлікти. При цьому, нерідко, винний характеризується позитивно, а потерпіла особа має провокативний, емоційно-неспокійний характер. За віковими показниками у структурі потерпілих найбільше осіб віком 30-50 років.

За сімейним станом більшість потерпілих від умисних убивств і тяжких тілесних ушкоджень були одружені або перебували у фактичному шлюбі - 68,4 % і 64,9 %. Як бачимо, більш «уразливою» є одружена категорія потерпілих. Це пояснюється тим, що вони більше пов'язані зі злочинцем побутовими стосунками, і конфлікти не рідко виникають на ґрунті розпиття алкогольних напоїв.

Жінки, які є жертвами насильства, характеризуються такими спільними рисами: - мають низьку самооцінку; - дотримуються традиційних уявлень про родину, про роль жінки в сім'ї, про «жіноче призначення»; - схильні брати на себе відповідальність за дії винного; -

страждають від почуття провини; - здебільшого пасивні, але при цьому досить сильні, щоб використовувати оточення для виживання, а іноді - для уникнення чергового акта насильства; - демонструють ознаки відчутної реакції на стрес і висловлюють своє невдоволення, що вказує на психофізіологічні розлади; - вважають, що «успішні» сексуальні стосунки можуть стабілізувати відносини в цілому; - переконані, що ніхто не може допомогти їм розв'язати проблему насильства в сім'ї [5, с. 21].

Загалом жертви домашнього насильства характеризуються невисоким рівнем освіти, 65% мають тільки середню освіту. Видається, що деяке пониження освітнього рівня потерпілих порівняно з винним певною мірою підвищувало їх індивідуальну віктимність [6, с. 192]. Адже відомо, що люди які мають середню повну а бо ж не повну освіту за своїм культурним рівнем є, нажаль, більш грубі, нестримані, нахабніші та частіше створюють конфліктні ситуації, під час яких не можуть правильно оцінити характер своєї поведінки і передбачити подальші дії.

Соціальний стан жертв домашнього насильства, як показує практика це переважна більшість тих осіб, які є безробітними, або ж відбиваються короткочасними низькооплачуваними тимчасовими заробітками – 61%. Від 22% і до 33% відсотків жертв складають особи, які мають низький фах, це некваліфіковані скажемо так, або малокваліфіковані. Та від 1% і до 2,6% жертв це можуть бути особи, які займають посади держслужбовців, мають вищу освіту та працюють за фахом.

Проте, наявність відносно високого рівня освіти ще не визначає належний рівень моральної культури людини, зокрема культури спілкування з іншими людьми. Високий освітній ценз сам по собі, у відриві від інших факторів соціалізації особи, її статусу, далеко не завжди може служити панацеєю від вчинення стосовно даної особи сімейного насильства.

Не можна залишити поза увагою тему пияцтва у контексті нашого дослідження. Безумовно, алкогольне сп'яніння впливає на поведінку потерпілих, знижує здатність потенційної жертви правильно оцінити ситуацію. Разом з тим, більшість насильницьких злочинів у сім'ї пов'язано не з одиничним і випадковим, а систематичним, надмірним вживанням потерпілими алкоголю. Не таємниця, що на осіб, які перебувають у нетверезому стані, в силу їх послабленого опору легше чинити будь-яке злочинне посягання. Разом із тим зростає спеціальна віктимність, тому що

потерпілі поводяться нахабно і зухвало, втрачають контроль над собою, не контролюють свій словесний потік, та є ініціаторами сварок та бійок.

Підбиваючи підсумки, варто сказати, що насильство в сім'ї є проблемним явищем для нашої країни та соціуму в цілому світі, також не варто забувати, що в силу всесвітньої пандемії, яка панує в цілому світі, випадки домашнього насильства зросли в рази, чинником цього стало по-перше, є те, що люди ізолювались, частіше почали бувати разом в одних стінах, по-друге втрата одного члена сім'ї роботи, та ін.. Що стосується характеристики жертви, необхідно відзначити, що в кожній конкретній ситуації пріоритет одного з віктимологічних чинників визначає симбіоз особистісних і поведінкових ознак, що характеризують потерпілого від домашнього насильства. Їх різностороння характеристика мають не тільки вагоме значення для кваліфікації протиправних діянь, але й впливають на вжиття необхідних засобів для попередження такого посягання з метою зниження домашнього насильства.

Література:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами URL: <https://rm.coe.int/168046253f>
2. Ривман Д. В. Кримінальна віктимологія. – СПб.: Пітер, 2002. – 304 с.
3. Петин И. А. Механізм преступного насилія. Санкт-Петербург, 2004. - 349 с.
4. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства. Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 3. С. 25 - 28.
5. Правові засади запобігання насильству в сім'ї: Гадяцьке районне управління юстиції. - Гадяч, 2011. - 47 с.
6. Головкін Б. М. Потерпілий у сімейно-побутових тяжких насильницьких злочинах проти особи. Конституція – основа державно-правового будівництва і соціального розвитку України: тези доп. та наук. повідом. учас. наук. конф. молод. учених (м. Харків, 30 черв. 2001 р.) / За ред. М. І. Панова. Харків, 2001. С. 191-194.